

Archeo-rapport X

Het archeologisch onderzoek aan de Basiliekstraat - Sollembeemd te Halle

Wouter Yperman, Annelies De Raymaeker & Maarten Smeets

Kessel-Lo, 2015
Studiebureau Archeologie bvba

Archeo-rapport X

Het archeologisch onderzoek aan de Basiliekstraat - Sollembeemd te Halle

Wouter Yperman, Annelies De Raymaeker & Maarten Smeets

**Kessel-Lo, 2015
Studiebureau Archeologie bvba**

Colofon

Archeo-rapport X Het archeologisch onderzoek aan de Basiliekstraat - Sollembeemd te Halle
--

Opdrachtgever:	Heijmans Infra
Projectleiding:	Maarten Smeets
Leidinggevend archeoloog:	Wouter Yperman
Auteurs:	Wouter Yperman Annelies De Raymaeker Maarten Smeets
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bvba mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

D/2015/12.825/X

Studiebureau Archeologie bvba
Jozef Wautersstraat 6
3010 Kessel-Lo
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2015, Studiebureau Archeologie bvba

Administratieve fiche

Site	Halle – Basiliekstraat - Sollembeemd
Locatie	Provincie: Vlaams-Brabant, Gemeente: Halle, Straat: Basiliekstraat, Leeuwenstraat, Maandagmarkt, Possozplein en Sollembeemd
Lambert 72- coördinaten	
Oppervlakte projectgebied	Lijnvormig traject van 0,8 km
Kadastergegevens	Afdeling: 1; Sectie: G; perceelsnummers: Openbaar domein
Opdrachtgever	Heijmans Infra, Steenwinkelstraat 640, 2627 Schelle
Vergunningsnummer	2015/105
Vergunningshouder	Wouter Yperman
Bijzondere voorwaarden	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Halle, Basiliekstraat – Sollembeemd, rioleringswerken
Termijn veldwerk	X t.e.m. X maand 20XX
Archeologen	

Aard van de bedreiging	Aanleg nieuwe riolering van 0,8 km lang en heraanleg wegenis.
Archeologische verwachting	Gelegen binnen de historische stadskern van de stad Halle.
Wetenschappelijke begeleiding	Geen

Inhoudstafel

Hoofdstuk 1	Inleiding	p. 3
1.1	Algemeen	p. 3
1.2	Beschrijving van het onderzoeksgebied	p. 3
1.3	Onderzoeksopdracht en vraagstellingen	p. 5
Hoofdstuk 2	Bureaustudie	p. 7
2.1	Stadsontwikkeling	p. 7
2.2	Archeologische voorkennis over het projectgebied	p. 13
2.3	Het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied	p. 20
2.4	Reeds verstoorte zones	p. 22
2.5	Geplande werken	p. 23
2.6	Besluit	p. 25
Hoofdstuk 3	Werkmethode	p.
Hoofdstuk 4	Analyse	p.
3.1	Lithostratigrafische en bodemkundige opbouw	p.
3.2	Het sporen- en vondstenbestand	p.
3.2.1	Algemeen	p.
3.2.2	Periode A	p.
3.2.3	Periode B	p.
3.2.4	Vondstmateriaal uit de X-horizont	p.
Hoofdstuk 4	Synthese	p.
4.1	Interpretatie en datering	p.
4.2	Beantwoording onderzoeksvragen	p.
Hoofdstuk 5	Besluit	p.
Bibliografie		p.
Bijlagen (CD-rom)		
Bijlage 1:	Overzichtsplan	
Bijlage 2:	Fotoinventaris	
Bijlage 3:	Sporeninventaris	
Bijlage 4:	Vondsteninventaris	
Bijlage 5:	Spoorprofielen	
Bijlage 6:	Bodemprofielen	

Hoofdstuk 1   Inleiding

1.1 Algemeen

Wegens de plannen voor rioleringswerken heeft Onroerend Erfgoed een vlakdekkende opgraving opgelegd (vergunningsnummer 2015/105) voor het tracé van de Basiliëkstraat, Leeuwenstraat, Maandagmarkt, Possozplein en Sollembeemd te Halle. Het veldwerk werd uitgevoerd door Studiebureau Archeologie bvba van XX tot en met XX 2015.

1.2 Beschrijving van het onderzoeksgebied

Het terrein is gelegen binnen de stadskern van de stad Halle (fig. 1.1) en is kadastraal gekend als openbaar domein (fig. 1.2). Het tracé is ca. 800 m lang. Het onderzoeksgebied was op het moment van het onderzoek al in gebruik als straat. Geo-archeologisch gezien is het projectgebied gesitueerd in de zandleemstreek (fig. 1.3).

Fig. 1.1: Uittreksel van de topografische kaart met situering van het projectgebied (©Databank Ondergrond Vlaanderen)¹.

¹ www.geopunt.be

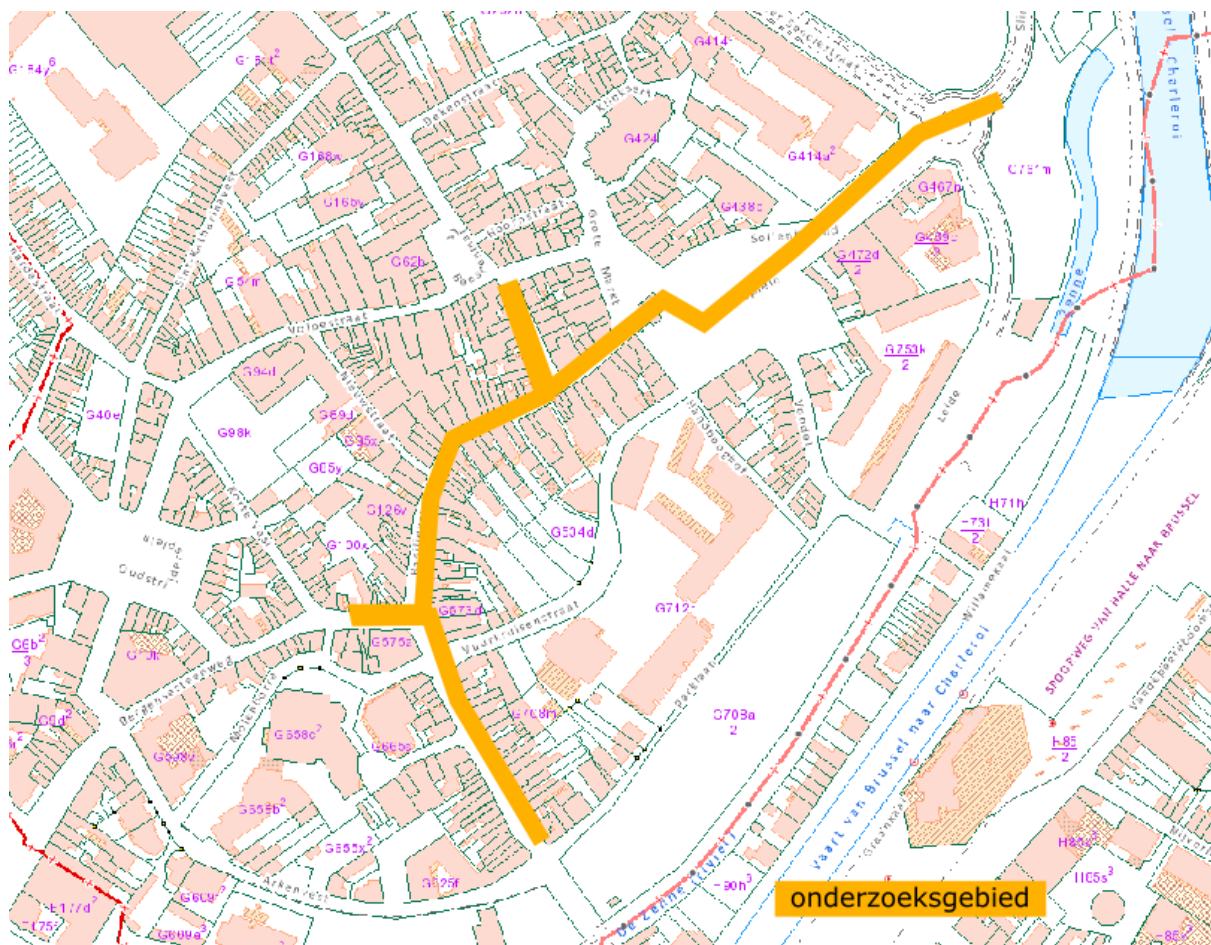

Fig. 1.2: Uittreksel van het kadasterplan met situering van het projectgebied (©CADGIS).

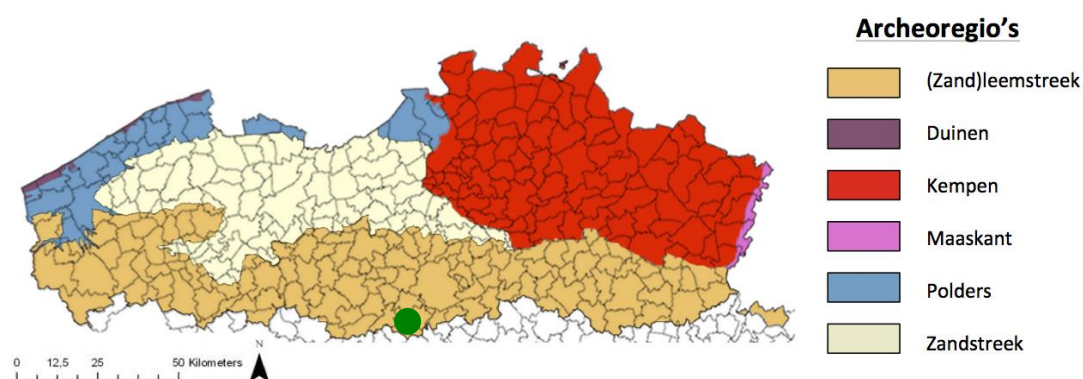

Fig. 1.3: Situering van het projectgebied binnen de verschillende Vlaamse archeoregio's².

² <https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie>

1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstellingen

Het doel van de bureaustudie is een eerste archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?
- In welke mate is het terrein reeds verstoord?
- In welke mate verstoren de geplande werken het archeologisch erfgoed?
- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
- Wat is de te volgen strategie tijdens het onderzoek?
- Wat zijn de aandachtspunten en eventuele bijkomende onderzoeksvragen tijdens de uitvoering van het veldwerk?

De vraagstelling bij het veldwerk zal gericht zijn op de locatie van eventuele vroegere stadspoorten, omwalling, huizenblokken, historische straatniveau's, stadsontwikkeling, ... Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezige archeologische erfgoed?
- Zijn er archeologische sporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van gedurende hun gebruikperiode?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis / stadsontwikkeling van Halle?

Hoofdstuk 2   Bureaustudie³

2.1 Stadsontwikkeling

Volgens Gysseling werd Halle reeds in 1152 voor het eerst vermeld als *Hallensis*⁴. Het Germaanse “*halha-*” verwijst naar een bocht in of een boog van hoogland. Concreet ligt Halle beneden op een hoek hoogland aan de samenvloeiing van de Zenne en de Grobbegracht.

Diverse historische werken halen aan dat Sint-Waltrudis het domein Halle in de 7de eeuw aan de (latere Sint-Waltrudis)abdij van Mons schonk⁵. Het domein van Halle zou van oudsher samengesteld zijn uit een aantal Frankische hofkernen met een centraal gelegen functioneel centrum. Dit domaniaal centrum was meer een bestuurskern dan een hofkern⁶. Op de plaats *Nederheim*, ten noordoosten van Halle gesitueerd, zou sinds de 11de eeuw een motte gestaan hebben. Op het einde van de 12de eeuw (of wellicht iets later, in de periode van de confrontatiepolitiek tussen Henegouwen en Brabant) ontstond ernaast een donjon. Nog later in de 13de eeuw ontwikkelde deze donjon zich tot een waterkasteel, een verblijfplaats voor de graaf of één van zijn vertegenwoordigers.

Halle behoorde tot het gebied dat onder voogdij stond van de Sint-Waltrudisabdij van Mons. Na usurpatie van het gezag door de wereldlijke heren maakte Halle tijdens het gehele ancien regime deel uit van het graafschap Henegouwen.

Een stadskeure werd in 1225 verleend door Johanna, gravin van Vlaanderen en Henegouwen⁷.

De agglomeratiekern groeide uit tot een belangrijk wegenkruispunt. Twee grote verkeersassen kruisen er: de as Nijvel-Lennik (ook de toegangspoort tot Vlaanderen genoemd) en de as Bergen-Brussel. Daarnaast waren er nog andere invalswegen, zoals de weg naar Geraardsbergen en de weg naar Edingen⁸. Uit dit stratenpatroon valt af te leiden dat er zich een pre-stedelijke kern moet hebben bevonden buiten het bereik van de jaarlijkse overstromingen en op één van de terrassen van de Zenne. Deze kern vormde zich tussen de kerk en het kasteel enerzijds en de Maandagmarkt anderzijds (fig. 2.1). Wat Halle onderscheidde van andere landelijke kernen was de aaneenschakeling van markten rond een aantal belangrijke handelsroutes. Langsheen de Basiliekstraat vormde zich een lintbebouwing op lange, smalle perceeltjes waaruit blijkt dat het niet gaat om landbouwpercelen, maar percelen die eerder binnen de handel of nijverheid in gebruik waren⁹.

Halle kende tijdens de 13de, 14de en 15de eeuw een gestadige groei, voornamelijk als handelscentrum en bedevaartsoord, mede dankzij het bezit van een miraculeus Mariabeeld sedert 1267¹⁰.

Halle krijgt als vooruitgeschoven grenspost van Henegouwen met Brabant snel versterkingen. Gezien de rivaliteit tussen Henegouwen en Brabant op het einde van de 12de eeuw lijkt het volgens Desmet

³ Met dank aan de Koninklijke Geschied- & Oudheidkundige Kring Halle en René Borremans voor het beschikbaar stellen van hun kennis van en informatie over de stad Halle.

⁴ Gysseling 1960: 439.

⁵ Vannieuwenhuyze & Van Herck 2014: 5.

⁶ Desmet 1995: 259-263.

⁷ Franssens 2014: 474.

⁸ Desmet 1995: 259-263.

⁹ Franssens 2013: 19-20.

¹⁰ Franssens 2014: 475.

ondenkbaar dat Halle onder deze omstandigheden zonder versterkingen bleef. De eerste omwalling moet volgens deze auteur gedateerd worden in de 13de eeuw¹¹. Dit kan kloppen, aangezien er in de werken van de Henegouwse geschiedschrijver Gislebert de Mons voor 1196 (ca. 1150-1225) geen versterkingen of grote bouwwerken rond Halle vermeld worden¹². De oudste vermelding van stadswallen is terug te vinden in een charter, uitgeschreven door de hertog van Henegouwen Willem III van Beieren (1356-1358) in 1357.

De plaatselijke burcht, vermeld sedert 1376, was een belangrijke verdedigingspost in het grensgebied van Henegouwen en Brabant¹³.

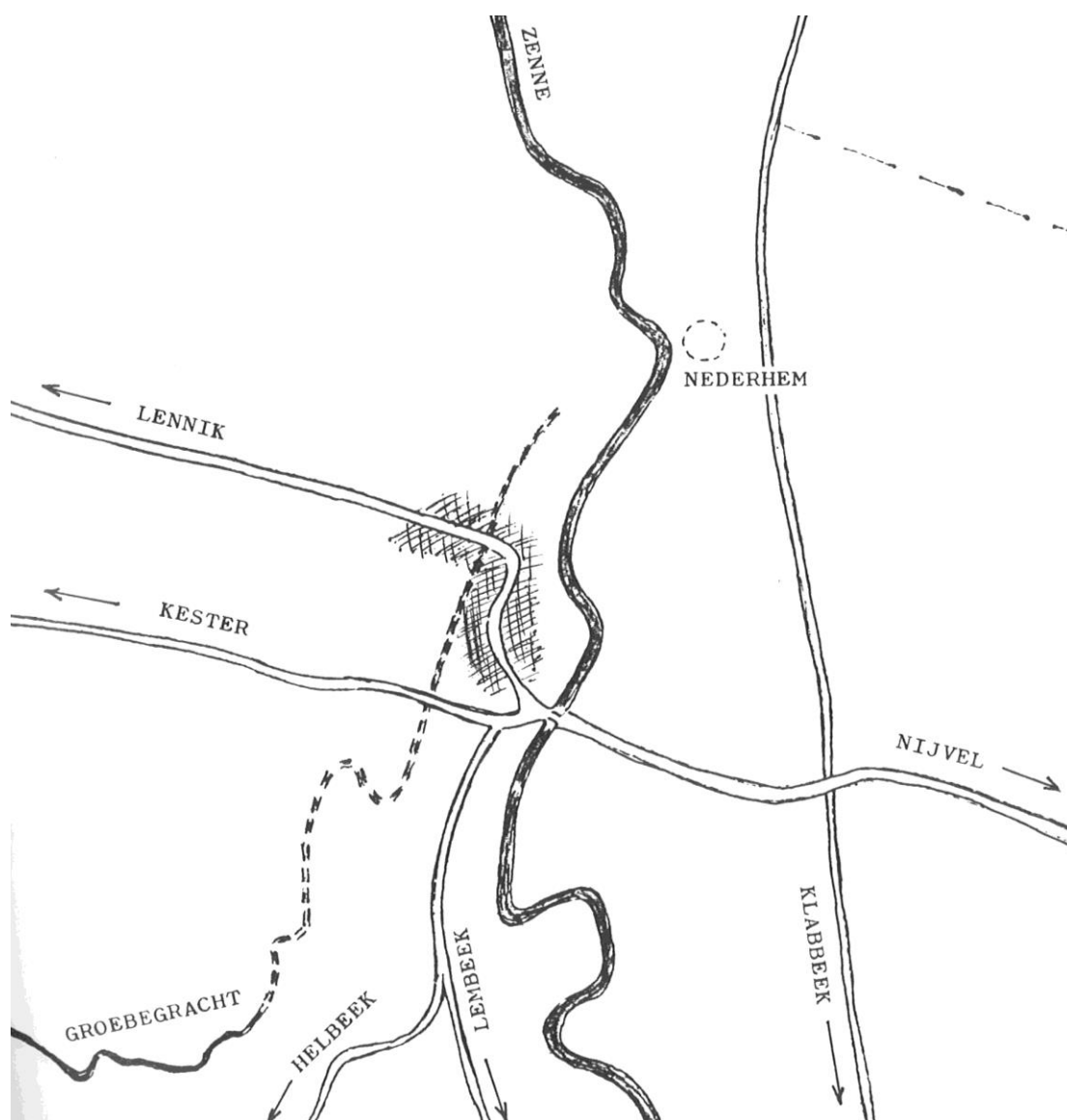

Fig. 2.1: De pre-stedelijke kern van Halle (naar R. Borremans)¹⁴.

¹¹ Desmet 1995: 168.

¹² Den Hartog 1992: 204.

¹³ <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/geheel/21432>

¹⁴ Desmet 1995: 173.

Volgens plannen van René Borremans, gemaakt op basis van het stadsplan van Jacob van Deventer uit de tweede helft van de 16de eeuw (fig. 2.2), liep de eerste D-vormige stadsomwalling (fig. 2.3)¹⁵ stroomopwaarts langsheen de Zenne vanaf de Kwade Poort of oude Boschpoort (die in de 19de eeuw overigens nog aanwezig was), over de Poterne aan de oude weg naar Geraardsbergen, naar de latere Sint-Katharinapoort ter hoogte van de oude weg naar Lennik, de Brusselpoort, het kasteel en terug naar de Zenne.

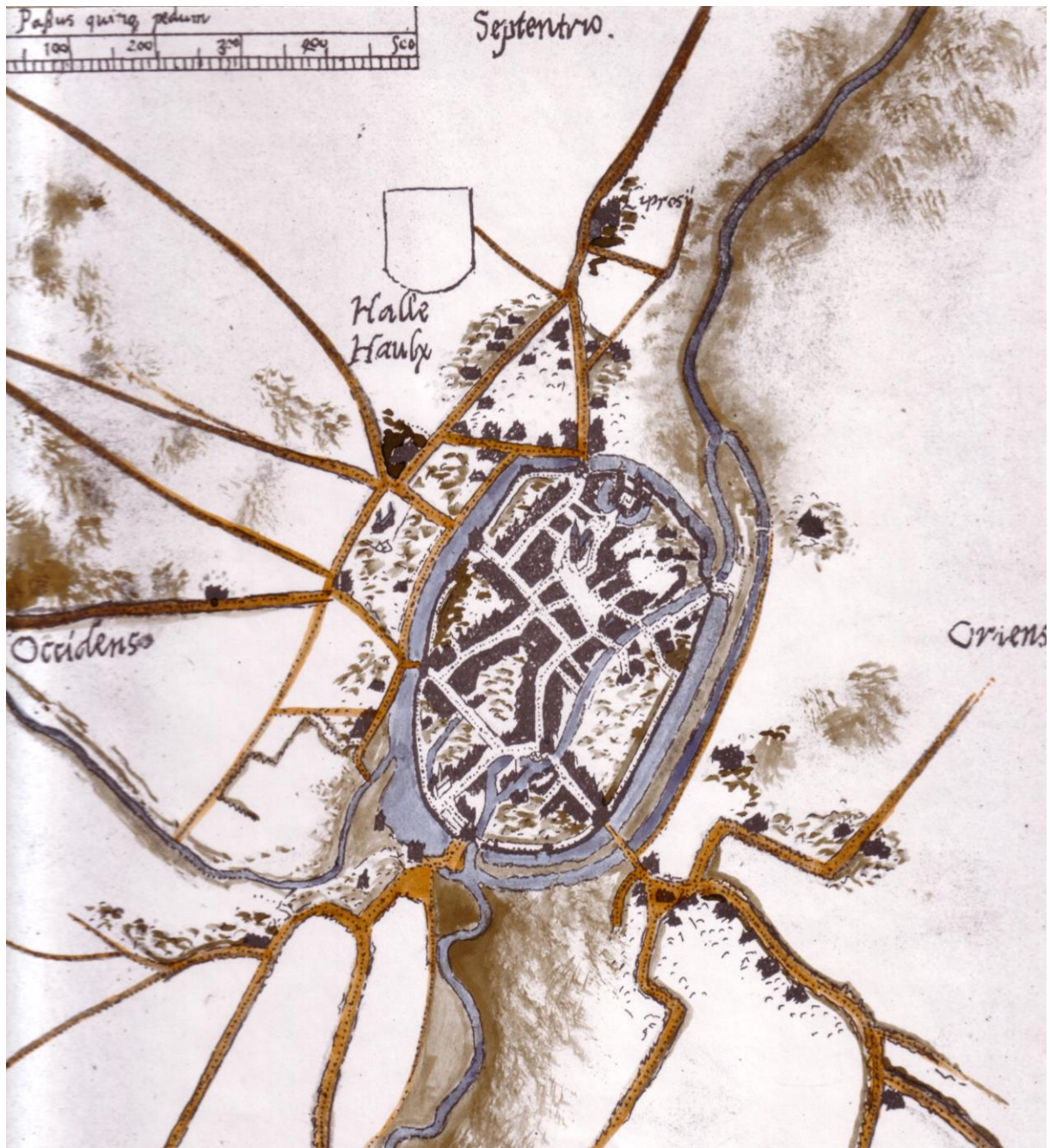

Fig. 2.2: Stadsplattegrond van Halle van Jacob van Deventer (1550-1560).

¹⁵ Desmet 1995: 174.

Van hieruit liep de omwalling verder langs de Zenne. Op dit stuk staat op de kaart van van Deventer geen poort, maar een stadsrekening uit 1401 vermeld er wel één: “... van eenen oude slote te hermaken dat aan die porte van de vondele stont ...”. Het is niet duidelijk in welke vorm deze versterking gezien moet worden. Mogelijk ging het om een aarden wal, met op een aantal plaatsen een stenen poort¹⁶.

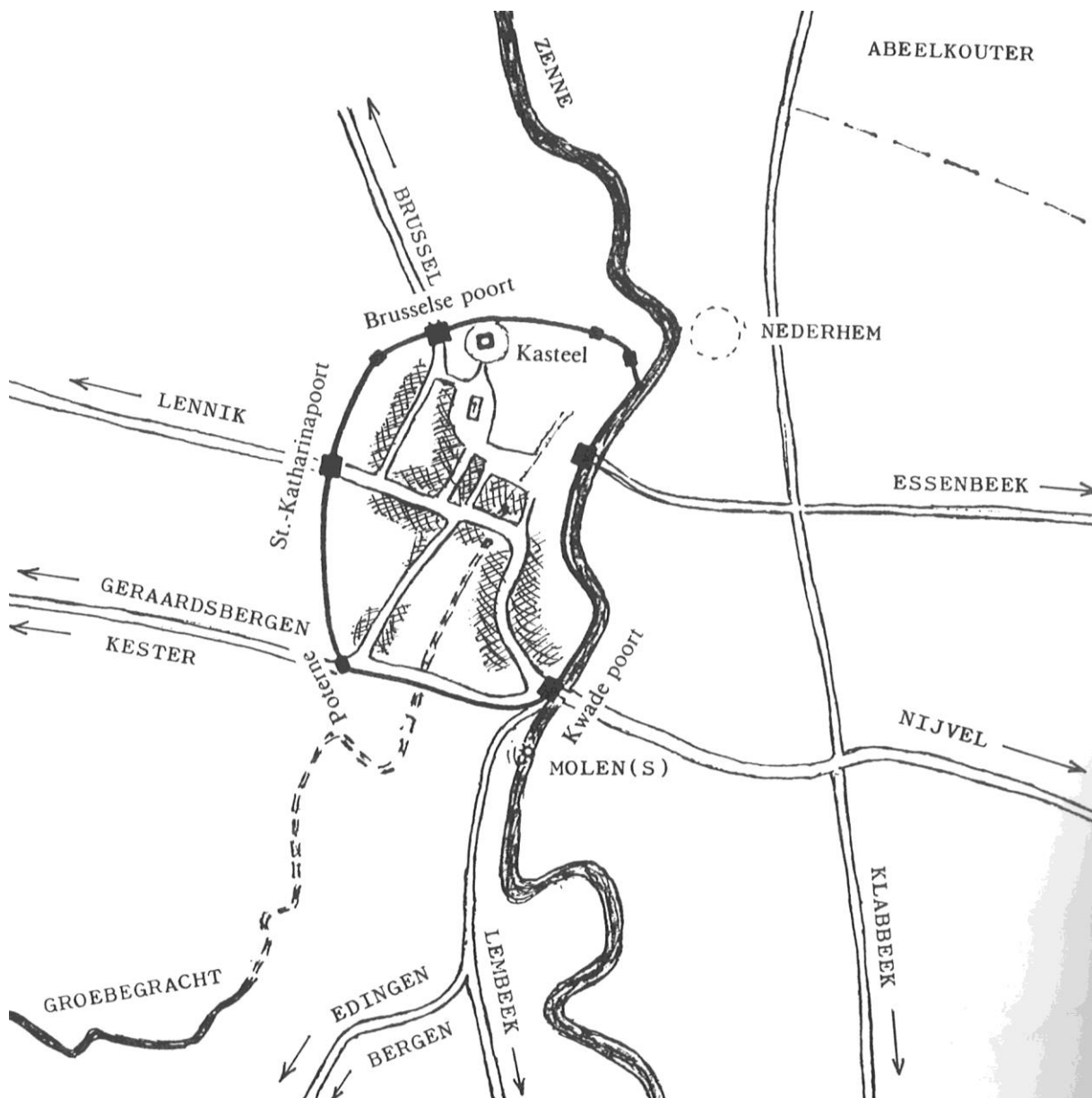

Fig. 2.3: De eerste (vermoedelijk 13de eeuwse) stadsomwalling (naar R. Borremans)¹⁷.

De tweede, min of meer cirkelvormige, grote versterking (fig. 2.4)¹⁸ werd gebouwd van 1382 tot 1392¹⁹, onder leiding van de hertogelijke bouwmeester Thomas Ladart (gestorven in 1404). Deze

¹⁶ Desmet 1995: 169.

¹⁷ Desmet 1995: 174.

versterking bestond uit een stenen muur van ongeveer 9 m hoog en een borstwering uit aarde, omringd door een gracht (ongeveer 9 m breed) aan de buitenkant. Deze gracht werd van water voorzien door de Zenne en de Groebegracht. De stadsmuren waren net als de stadspoorten voorzien van hoektorens.

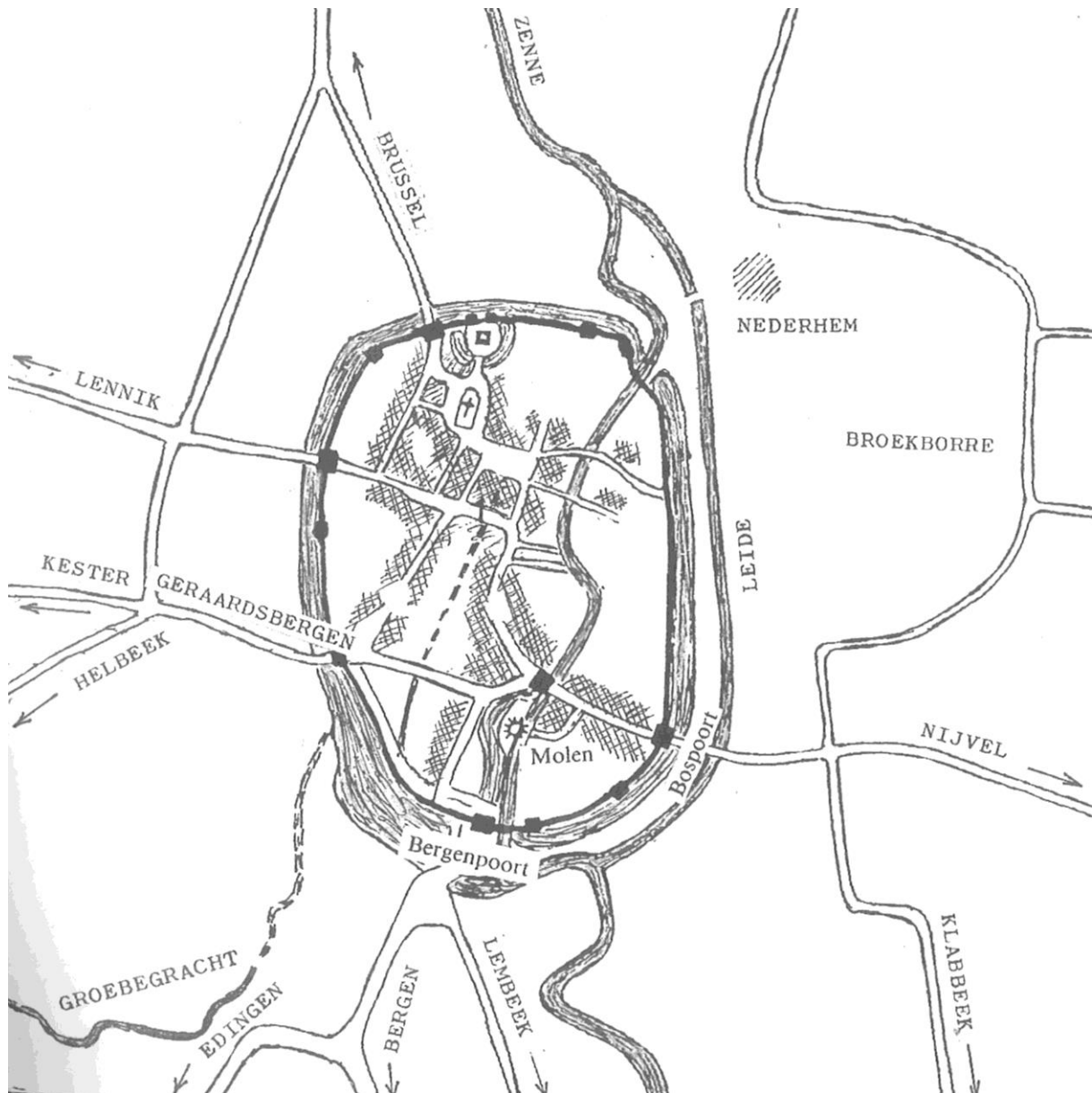

Fig. 2.4: De tweede stadsomwalling (einde 14de eeuw) (naar R. Borremans)²⁰.

Bij het aanleggen van deze nieuwe wallen, werden twee grote arealen binnen de stadsmuren opgenomen. Het betrof het deel ten zuiden van de oude stadswal tussen de Kwade Poort (die nu

¹⁸ *ibidem*: 175.

¹⁹ Voltoid in 1387 volgens <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/geheel/21432>.

²⁰ *ibidem*: 175.

midden in de stad kwam te liggen), en de poort aan de weg naar Geraardsbergen, en een hele wijk op de rechteroever van de Zenne. Ook werden twee poorten toegevoegd: de Bergenpoort en de Bospoort.

Omdat de Zenne vanaf dat moment door het centrum stroomde, werd in 1400-1402 als voorzorgsmaatregel een afwateringsgracht, de Leide, gegraven die ervoor moest zorgen dat het water na hevige regenval rond de stad afgeleid kon worden (fig. 2.3)²¹.

Na herhaaldelijke belegeringen, plunderingen en verwoestingen ten gevolge van de oorlogen van Maximiliaan van Oostenrijk (15de eeuw), door de godsdiensttroebelen, (16de eeuw), door de Franse legers (17de eeuw) en door pestepidemieën (1634, 1668), komt er pas een geleidelijke heropleving onder het bewind van Keizerin Maria-Theresia (1740)²².

2.2 Archeologische voorkennis over het onderzoeksgebied

In de databank van de Centrale Archeologische Inventaris zijn een aantal vindplaatsen opgenomen voor wat betreft de historische stadskern (fig. 2.5):

- CAI 207099: tracé van tweede stadsomwalling uit de 14de eeuw.
- CAI 901: locatie van Bospoort uit de late middeleeuwen.
- CAI 150096: afval- en beerkuilen uit de 16de en 17de eeuw.
- CAI 895: locatie van watermolens langs de Zenne. Tijdens archeologisch onderzoek kwam een 16de-eeuwse voorloper van deze molens aan het licht, naast sporen uit de volle middeleeuwen.
- CAI 1293: resten van een 13de-eeuws rioleringsstelsel onder een bouwniveau overeenstemmend met het afgebroken 18de-eeuwse huis.
- CAI 1292: Op het terrein van het voormalige 'Volkshuis' werd bij werken een klein archeologisch onderzoek gedaan. Tijdens het onderzoek kwam een pakket met aardewerk en botmateriaal aan het licht dat mogelijk in de 13de en 14de eeuw gedateerd kan worden. Daarnaast werden bewoningssporen uit de late middeleeuwen en een afval- of beerput uit de 16de-17de eeuw aangetroffen. Een waterput en keldergewelf uit de 16de eeuw werd niet onderzocht. Op het meest zuidelijke stuk van het terrein, aan de Vuurkruisenstraat, werden resten van de Zennemuur met een viertal bouwfasen opgegraven. Er kon geen specifieke datering voor de verschillende fasen gegeven worden.
- CAI 1294: bewoningssporen uit de vroege 11de tot late 12de eeuw en resten van een breedhuis met trapgevel uit de 17de eeuw. Dit huis werd verbouwd in de 18de eeuw.
- CAI 1844: Burcht van Halle uit de late middeleeuwen, vermoedelijk gaat het kasteel op een oudere voorloper terug. Op het terrein binnen de kasteelmuren werden resten gevonden van een zwarte organische laag met botmateriaal en aardewerkresten uit de 11de-12de eeuw met daarboven een laag leem die is geassocieerd met het bouwrijp maken van het terrein voor de bouw van het kasteel in de 14de eeuw. In eerste instantie werd een 13 m brede en 3 m diepe gracht aangelegd. Binnen de omgrachte zone werden de resten van een vierkante toren of donjon aangetroffen, waarvan de muren meer dan 2 m hoog bewaard waren

²¹ Desmet 1995: 169-170.

²² Voltooid in 1387 volgens <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/21432>.

gebleven²³. Helaas is er nooit een uitgebreid opgravingsverslag verschenen van deze interessante site.

- CAI 74: vermoedelijke locatie van het “Hof ter Nederhem”. Het Hof werd afgebroken voor de aanleg van de wallen in 1381. Op het terrein werd archeologisch onderzoek uitgevoerd maar hierbij werden “geen noemenswaardige sporen van relevante betekenis” aangetroffen.
- CAI 898: voormalig kerkhof uit de late middeleeuwen.
- CAI 150091: locatie waar oorspronkelijk een beek stroomde tussen de Volpestraat en de Steenweg. Deze beek werd gedempt vanaf de 14de eeuw.
- CAI 905: Sint-Martinusbasiliek of Onze-Lieve-Vrouwbasiliek uit de late middeleeuwen met bijhorende begravingen.

Fig. 2.5: Uittreksel uit de CAI-kaart met aanduiding van onderzoeksgebied²⁴.

²³ De Maeyer e.a. 2004.

Zoals wel te verwachten in een historische stadskern, wijzen al deze vondsten op een bewoning gedurende de volle en late middeleeuwen. Hoewel er nergens uitgebreid verslag wordt gedaan over de stratigrafie van de verschillende sites, kan niet anders dan een complexe (stedelijke) stragrafische opbouw verwacht worden.

Rond het knooppunt Maandagmarkt – Basiliëkstraat werden een aantal kleinschalige onderzoeken gedaan naar aanleiding van bouwwerkzaamheden. Tijdens het onderzoek aan het pand ‘Minnestrik’ (CAI 1293, fig. 2.6:5) werden resten van de oude beekloop aangetroffen, waardoor een reconstructie ervan kon worden voorgesteld (fig. 2.6). De resultaten van de verschillende onderzoeken rond deze beekloop wijzen erop dat de oudste bewoning op de linkeroever te situeren valt. De oudste archeologische resten worden gesitueerd tussen ca. 1250 en 1325. Meer ten noorden (hoek Basiliëkstraat – Possozplein) werden gebouwresten teruggevonden die tussen 1000-1050 en 1175 worden gedateerd. Op de rechteroever van de beek lijkt de bewoning pas in de late 13de eeuw te zijn ontstaan²⁵.

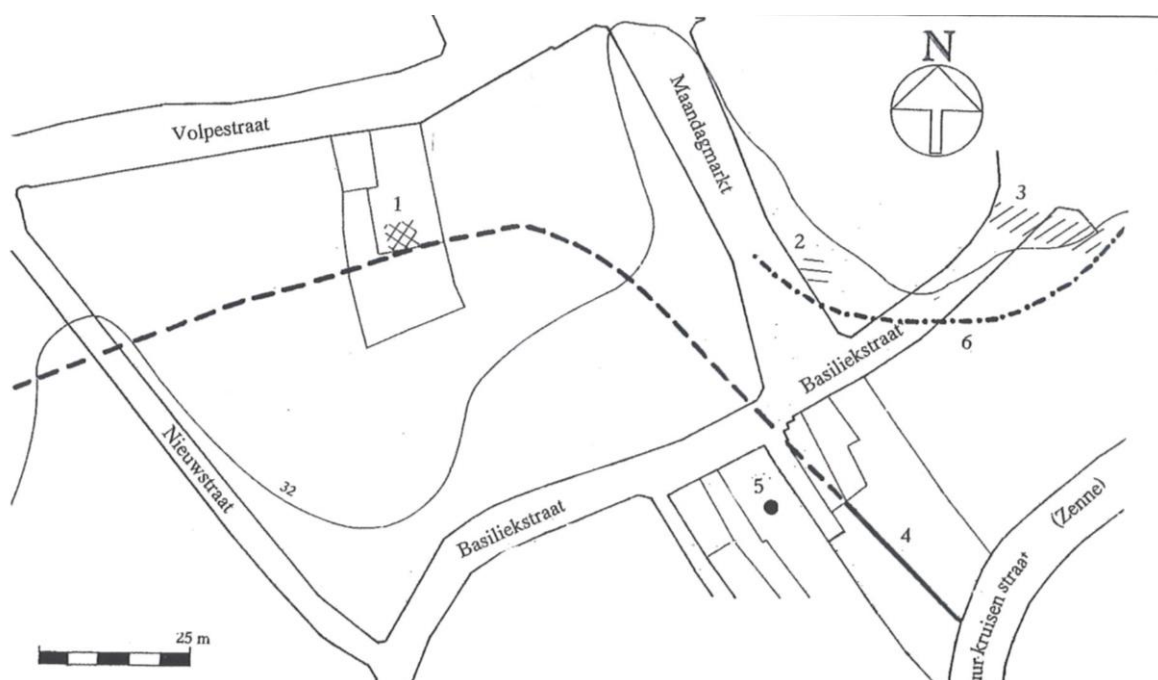

Fig. 2.6: Recent stadsplan met aanduiding van oude beekloop en een aantal onderzochte percelen²⁶.

Het stadscentrum is vrij klein en het oude stratenpatroon is, op enkele uitzonderingen na, vrij goed bewaard gebleven sinds de 16de eeuw²⁷ (fig. 2.7). Op de Ferrariskaart (fig. 2.8) wordt duidelijk dat het wegennet binnen de stad Halle ook de twee volgende eeuwen grotendeels hetzelfde is gebleven. Enkel rond het Possozplein (fig. 2.8, groene cirkel) lopen de huidige wegen door de (post)middeleeuwse bebouwing. Op de plaats waar zich het huidige stadhuis bevindt, staat een gebouw afgebeeld dat tot aan de Zenne loopt (fig. 2.9). Daarnaast staat een tweede gebouw met een klein straatje tussenin.

²⁴ cai.onroerendergoed.be

²⁵ Borremans 2006: 22.

²⁶ Borremans 2006: 22.

²⁷ Vannieuwenhuyze & Van Herck 2014.

De Atlas der Buurtwegen (fig. 2.10), kaart van Vandermaelen (fig. 2.11) en een detail van het primitief kadaster (fig. 2.12) geven hetzelfde beeld weer. Op deze kaarten staan geen poorten afgebeeld.

Fig. 2.7: Aanduiding van de actuele wegen die reeds voorkomen op het 16de-eeuwse stadsplan van Jacob van Deventer²⁸.

²⁸ Vannieuwenhuyze & Van Herck 2014: fig. 11a.

Fig. 2.8: Uittreksel uit de Ferrariskaart met en zonder aanduiding van het onderzoeksgebied²⁹.

²⁹ www.geopunt.be

Fig. 2.9: Detail uit de Ferrariskaart, waar verdwenen bebouwing aanwezig is (groene cirkel op fig. 2.8).

Fig. 2.10: Uittreksel uit de Atlas der buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied³⁰.

³⁰ www.geopunt.be

Fig. 2.11: Uittreksel uit de kaart van Vandermaelen met aanduiding van het onderzoeksgebied³¹.

³¹ www.geopunt.be

Fig. 2.12: Detail uit het primitief kadaster waarop de verdwenen bebouwing nog staat aangeduid³².

Ten zuiden van het stadhuis (fig. 2.13), langsheen het toenmalige Handbooghofsteegje, stond een muur met een poort die toegang gaf tot een binnenplein. Rond dit binnenplein stonden de gebouwen van de afspanning³³ 'Het Schild van Bourgondië'. De stallen lagen achteraan naast de Zenne. Ten noorden hiervan stond een ander groot gebouwencomplex. Het voorste deel naast het stadhuis was een woning met een doorgang naar een binnenplein. Het grootste gedeelte van de gebouwen werd ingenomen door de oude korenhalle die in de loop der jaren verschillende functies kreeg, waaronder een vleeshal en een openbare brouwerij. In 1721 zou ook de vismarkt naar deze locatie verhuizen. In het achterste deel lagen nog woningen. De hallen en de afspanning dateren vermoedelijk uit de 14de of 15de eeuw³⁴.

³² De blauwe inkleuring van de gebouwen wijst erop dat voor deze panden geen taxes betaald dienden te worden.

³³ De term afspanning werd gegeven aan een herberg of café (waar ook gewisseld kon worden van rijdier).

³⁴ Desmet 1996: 217-219.

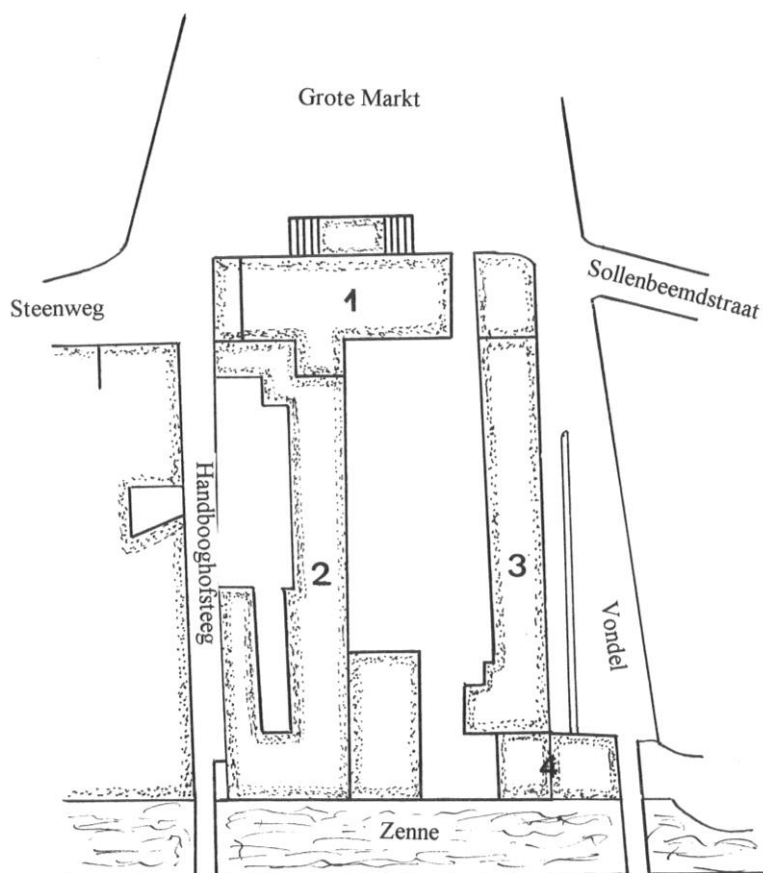

Fig. 2.13: Grondplan van het stadhuis met achterliggende gebouwen (1: stadhuis, 2: afspanning 'Het Schild van Bourgondië', 3: de gebouwen van o.a. de graanhalle, 4: huizen)³⁵.

2.3 Het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied

De geplande werken vinden plaats binnen zones die reeds vanaf de middeleeuwen als wegenis gekend zijn. De archeologische potentie is hier minder groot, aangezien hier geen structuren te verwachten zijn en deze zones in het verleden al meermaals zijn heraangelegd en vergraven. Op basis van de bureaustudie kunnen toch vier zones aangeduid worden met een hoger archeologisch potentieel (fig. 2.14).

Een eerste zone (fig. 2.15) situeert zich aan het begin van het tracé. Op deze locatie stond de 14de-eeuwse Bospoort die deel uitmaakte van de tweede stadsomwalling. Deze poort werd de Bospoort genoemd omdat ze opgetrokken was aan de oostelijke zijde van de stad die gedomineerd werd door het Hallerbos en de heidegebieden Essenbeek en Rodenem. Over de Leide zou een ophaalbrug gelegen hebben³⁶. Op de plaats van de poort staat op het primitief kadaster nog een brug afgebeeld, maar het poortgebouw zelf staat niet meer afgebeeld. Dergelijke poorten zijn meestal zeer massief gebouwd en gelet op de ligging in de buurt van de Leide, kan een diepe fundering verwacht worden.

³⁵ Desmet 1996: 218.

³⁶ *Idem* 2003: 10.

Fig. 2.14: Topografische kaart met aanduiding onderzoeksgebied en de zones met een hoog archeologisch potentieel.

Een tweede zone (fig. 2.16) situeert zich ten zuiden van het kruispunt Basiliëkstraat – Leeuwenstraat. Op deze locatie (net ten noorden van de Zenne) stond de Kwade poort, een poort van de eerste, 13de-eeuwse stadsomwalling. Na 1400 werden een nieuwe Bospoort en Bergpoort gebouwd, waardoor het oude poortgebouw overbodig werd. Het bleek toch nog gedurende meer dan 400 jaar te bestaan onder de naam Kwapoort of overbodige poort. Tot rond 1860 verliep alle verkeer van de Walenweg (dan de Nijvelsesteenweg) nog door dat poortgebouw³⁷. Ook hier kunnen in de ondergrond massieve resten van deze poort worden verwacht.

De derde zone (fig. 2.17) ligt ten oosten van het stadhuis, aan het Possozplein. Op de Ferrariskaart (fig. 2.8 en 2.9) staan op deze locatie gebouwen afgebeeld. Hier is het terrein in mindere mate verstoord door nutsvoorzieningen (een riolering ligt er bijvoorbeeld niet), waardoor er nog eventuele resten van deze oude bewoning kunnen worden aangetroffen.

³⁷ [Desmet 2004 14.](#)

Een vierde zone (fig. 2.18) werd aangeduid aan het einde van het tracé, aan de Sollembeemd. Hier loopt de straat net tussen de burcht van Halle en het Hof ter Nederhem door. Dit hof werd afgebroken voor de aanleg van de stadswallen³⁸, wat doet vermoeden dat hiervan nog resten kunnen aangetroffen worden.

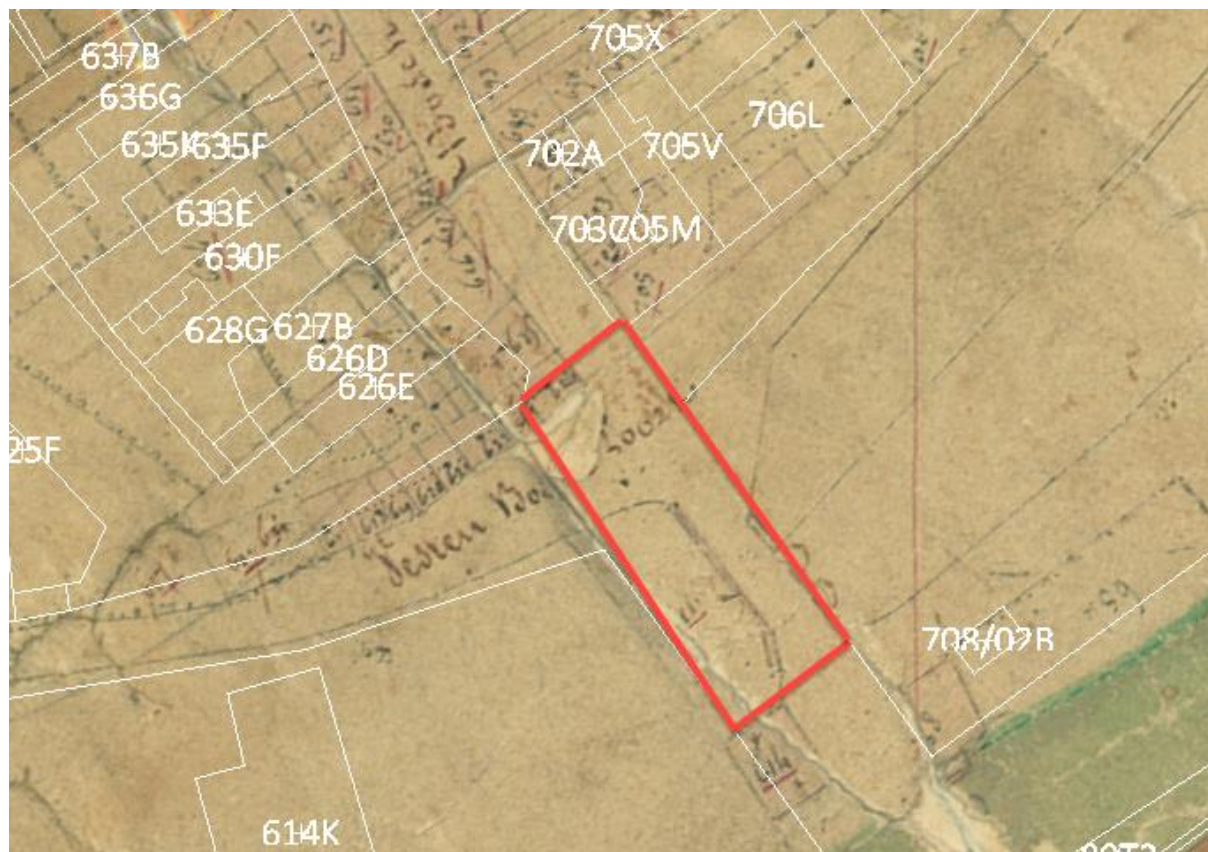
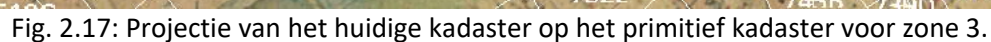
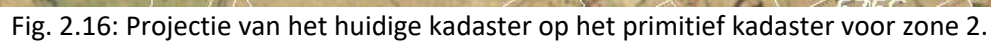

Fig. 2.15: Projectie van het huidige kadaster op het primitief kadaster voor zone 1.

³⁸ [Idem 1995: 141.](#)

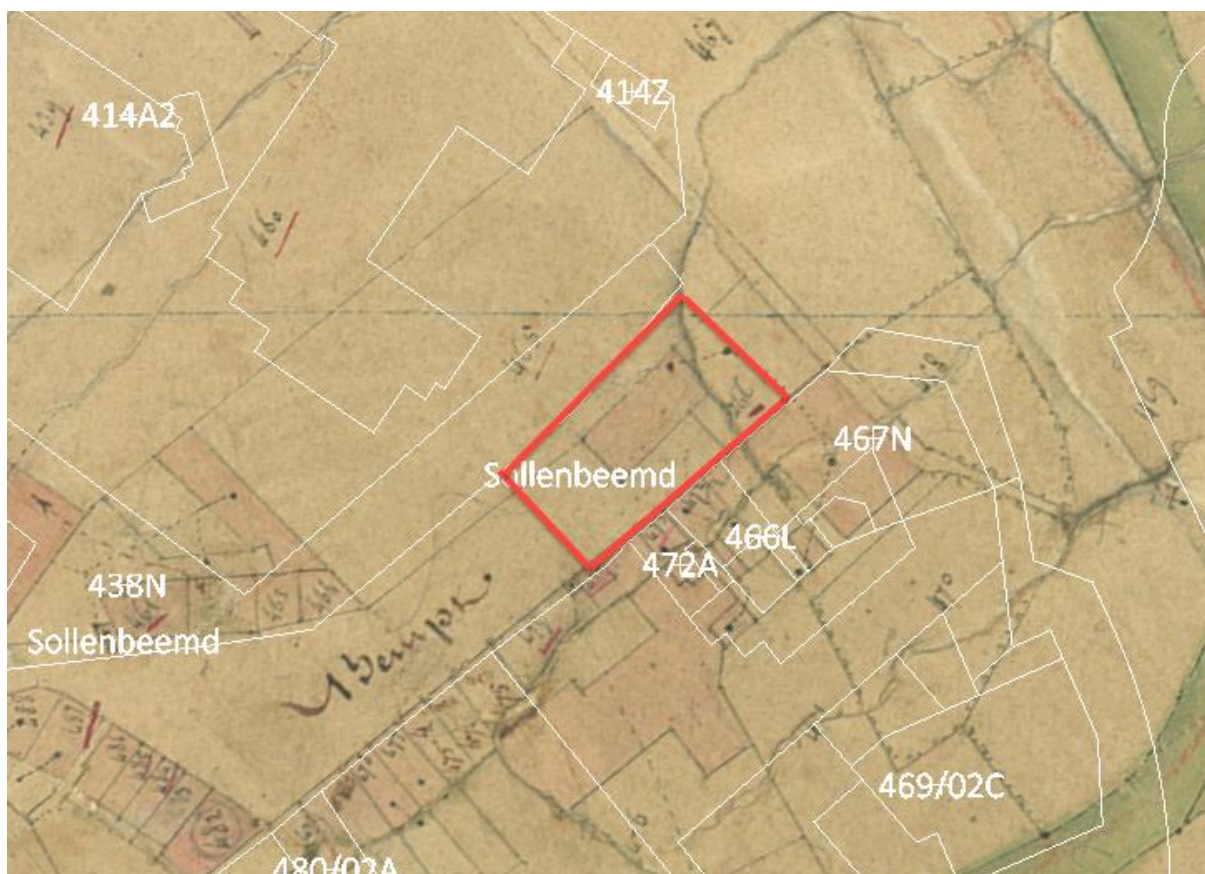

Fig. 2.18: Projectie van het huidige kadaster op het primitief kadaster voor zone 4.

2.4 Reeds verstoorte zones

De plannen van de nutsleidingen werden door de aannemer ter beschikking gesteld. De meeste van deze leidingen zijn nergens dieper dan 80 cm ingegraven en de impact ervan op de ondergrond is dus eerder beperkt. Vermoed kan worden dat eventuele grotere massieven beperkt beschadigd zijn en dat de leidingen in de mate van het mogelijke vlak naast de structuren zijn ingegraven.

De enige grote verstoringen zijn te verwachten door het reeds aanwezige rioleringsstelsel (fig. 2.19)³⁹. Het is ongeveer in deze zones dat de graafwerken zullen plaatsvinden. De breedte van de sleuven voor de aanleg van de oude riolering is evenwel niet gekend, maar vermoed mag worden dat de werkput omwille van veiligheidsoverwegingen minstens even breed als diep aangelegd moet zijn geweest.

Het meest zuidelijke stuk van de Basiliëkstraat (tussen de Arkensvest en de Vuurkruisenstraat) maakt deel uit van één rioleringsstelsel. De diepte van deze riolering bedraagt binnen de projectzone tussen 2,39 m (maaiveld op 32,12 m en vloeï op 29,73 m TAW) en 2,89 m (maaiveld op 31,12 m en vloeï op 28,23 m TAW) onder het maaiveld.

³⁹ Aangezien het niet mogelijk is om deze gegevens op een duidelijke manier op een beperkt papierformaat weer te geven, wordt het plan ook in digitale vorm als bijlage aan het rapport toegevoegd.

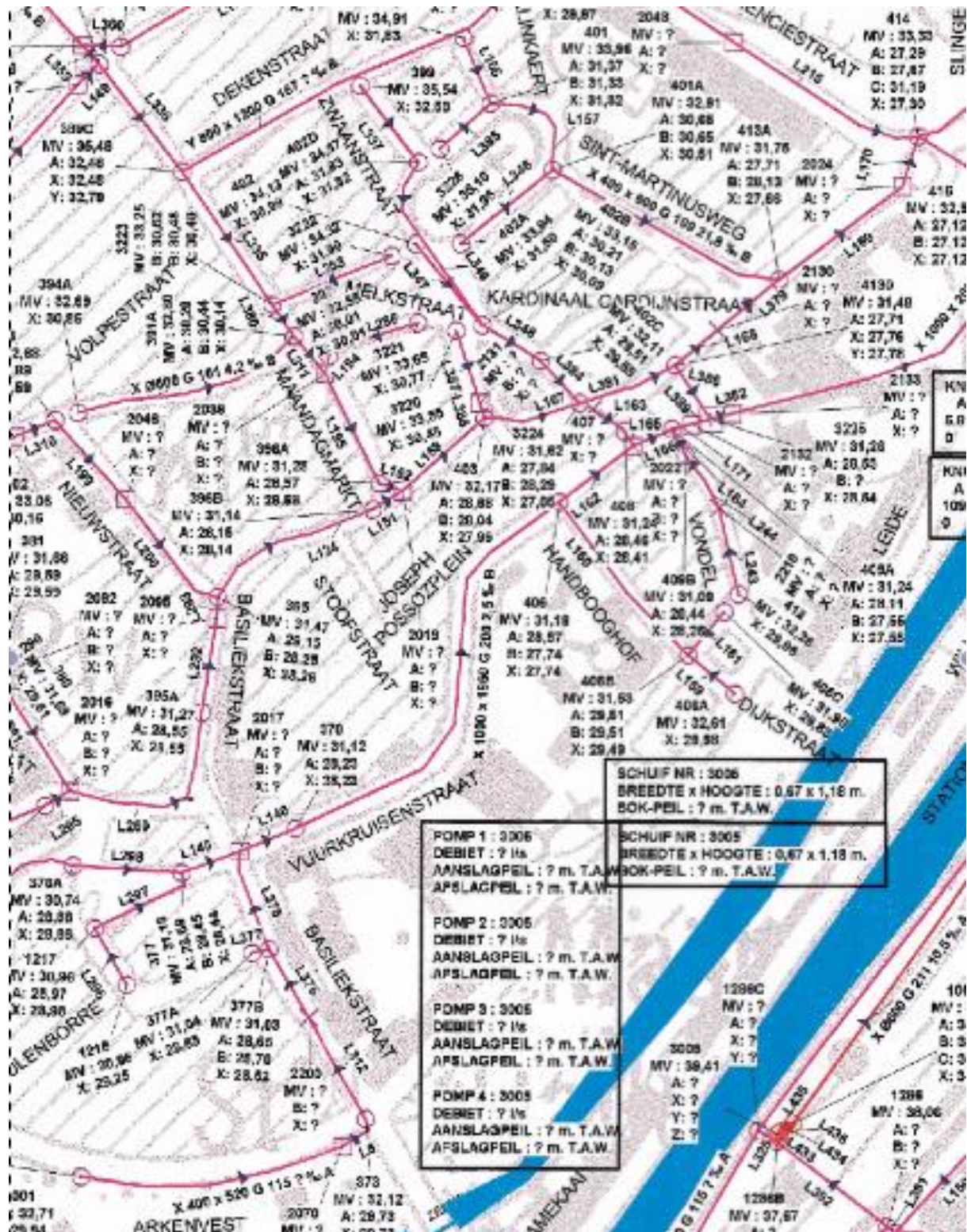

Fig. 2.19: Overzicht van de verschillende rioleringen in de stad Halle.

De riolering in het overige deel van de projectzone maakt deel uit van een ander stelsel en ligt tussen 2,72 en 6,03 m onder het huidige maaiveld. De diepte van de vloei bevindt zich op 28,55 m TAW aan de Leeuwenstraat en daalt systematisch tot op 27,30 m TAW aan de Mgr. Senciestraat.

2.5 Geplande werken

De geplande werken omvatten het uitbreken van de bestaande riolering en de vervanging ervan door een nieuwe gescheiden riolering voor regenwater en afvalwater en de heraanleg van de wegenis. In het meest zuidelijke stuk van de Basiliëkstraat (tussen de Arkensvest en de Vuurkruisenstraat) bevindt de nieuwe riolering zich op een diepte tussen 28,60 m (Arkensvest) en 28,35 m TAW. Ook het kleine stukje tussen de Bergensesteenweg (28,41 m TAW) en de Vuurkruisenstraat komt terecht aan de aansluiting op het bestaande rioleringsnetwerk ter hoogte van de Vuurkruisenstraat. De buis voor het regenwater bevindt zich vanaf de Arkensvest naar de Vuurkruisenstraat tussen 29,59 m en 28,48 m TAW.

Vanaf de Bergensesteenweg daalt de riolering van 28,34 m naar 27,97 m TAW en de buis voor het regenwater van 29,64 m naar 29,16 m TAW.

Enkel in het meest zuidelijke deel (Arkensvest tot Vuurkruisenstraat) ligt de nieuwe riolering dus deels dieper dan de bestaande (1,13 m dieper aan de Arkensvest, 0,23 m dieper aan de Molenborre en 0,12 m hoger aan de Vuurkruisenstraat). In het gedeelte vanaf de Bergensesteenweg bevindt de nieuwe riolering zich tussen 0,21 m (Bergensesteenweg) en 0,67 m (Mgr. Senciestraat) hoger dan de bestaande riolering.

De sleufwanden worden verticaal gegraven tussen een wand van damplanken (die na de werken in de bodem zullen achterblijven) die aangebracht worden vanaf 1 m onder het straatniveau. De nutsleidingen zouden reeds omgelegd zijn. Omdat de Basiliëkstraat vrij smal is, zal in één sleuf gewerkt worden, waarvan het bestek bepaalt (Hoofdstuk 7, punt 1.1.2.1.A Sleufafmetingen) dat de breedte van de sleuf = maximale buitendiameter van de buis (variërend tussen 0,4 en 1,2 m) + 2 x 15 cm (dus variërend tussen 0,7 en 1,5 m breedte), ongeacht de werkdiepte.

De werken worden gefaseerd uitgevoerd:

- fase 1: riolerings- en wegeniswerken op het Possozplein van aansluiting met Zenne tot het oud stadhuis (termijn: 100 kalenderdagen).
- fase 2: riolerings- en wegeniswerken in de Basiliëkstraat vanaf het oud stadhuis tot en met de Maandagmarkt (termijn: 80 kalenderdagen).
- fase 3: riolerings- en wegeniswerken in de Basiliëkstraat vanaf de Maandagmarkt tot de Bergensesteenweg (termijn: 75 kalenderdagen).
- fase 4: riolerings- en wegeniswerken in de Basiliëkstraat vanaf de Bergensesteenweg tot het kruispunt met de Vuurkruisenstraat (termijn: 75 kalenderdagen).
- fase 5: riolerings- en wegeniswerken in de Basiliëkstraat vanaf de Vuurkruisenstraat tot het kruispunt met de Arkensvest (termijn: 55 kalenderdagen).
- fase 6: wegeniswerken op het kruispunt van de Arkensvest en de Parklaan (termijn: 45 kalenderdagen).

Archeologisch onderzoek inpassen binnen rioleringswerken is een zeer moeilijke zaak, omdat er een afweging moet worden gemaakt van de gependeerde middelen (de manuren dat een archeoloog

gewoon bij rioleringswerken staat), de veiligheidsrisico's en de uiteindelijke archeologische 'opbrengst'.

De geplande rioleringswerken bestaan er uit dat een eerste kraan een sleuf graaft, gelet op de grote diepte omwille van de veiligheid gebruik makend van een sleuvenbak (waardoor er geen profielen bekeken kunnen worden), waarin vrijwel onmiddellijk een rioleringsbuis gelegd wordt, waarna een tweede kraan de sleuf weer dicht, terwijl de eerste kraan alweer een nieuw stuk van de sleuf opengraaft. Op deze manier ligt telkens slechts een zeer klein stuk van de sleuf open, maar is er ook geen ruimte om in deze werkwijze de werken op te schorten voor archeologisch onderzoek.

De aanwezigheid van archeologen in de sleuf waarin én gegraven wordt én een bestaande riolering aanwezig is én arbeiders aanwezig zijn om een rioleringsbuis te leggen, creëert een onveilige werksituatie voor iedereen (en niet het minst de archeoloog, die niet gewend is in deze omstandigheden te werken). Bij gelijkaardige werken op de noordelijke ring van Tienen is dan ook afgeweken van de opgelegde manier van werken en is op voorhand slechts om de 50 m een kijkput gemaakt om de aanwezigheid van archeologisch erfgoed te evalueren. Ook bij rioleringswerken in de Janseniussstraat te Leuven, waarbij het tracé van de riolering de oude Broekstraatpoort kruiste, werd na een bureaustudie er voor gekozen op voorhand enkel de zone van de oude stadspoort al vrij te leggen en vlakdekkend te onderzoeken, alvorens de effectieve rioleringswerken startten. Op deze manier kon in beide gevallen op een veilige manier op voorhand onderzoek gebeuren, waardoor de beschikbare middelen ook beter besteed werden en de archeologisch uitkomst groter was dan in het geval deze registraties dienden te gebeuren tijdens de rioleringswerken.

2.6 Besluit

Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?

Het project zal plaatsvinden binnen de historische stadskern van Halle. De gekende historische en archeologische gegevens hebben dan ook betrekking op de middeleeuwse stad. De geplande werken zullen plaatsvinden ter hoogte van eeuwenoude wegtracés. Hierdoor is de archeologische potentie lager.

Op basis van de bureaustudie kunnen vier zones aangeduid worden die een hogere archeologische potentie hebben (fig. 2.14-2.18). Het betreft de locaties van de 14de-eeuwse Bospoort, de Kwade poort uit de 13de-eeuwse stadsomwalling, de zone op het Possozplein waar op de Ferrariskaart nog bewoning afgebeeld staat en aan de Sollembeemd, waar de riolering aangelegd wordt in de straat die tussen de burcht van Halle en het Hof ter Nederhem doorloopt.

In welke mate is het terrein reeds verstoord?

De aanleg van de huidige riolering heeft al een grote impact op de ondergrond gehad. Deze riolering bevindt zich ongeveer 3 tot 6 m onder het huidige maaiveld. Er zijn geen gegevens beschikbaar over de breedte van de sleuven waarin toen gewerkt werd, maar doorgaans kan er van uitgegaan worden dat de sleuf minstens even breed als diep is geweest. De impact van de nutsleidingen wordt eerder gering geschat.

In welke mate verstoren de geplande werken het archeologisch erfgoed?

De geplande rioleringswerken betekenen de volledige verstoring van eventueel (nog) aanwezig archeologisch erfgoed.

Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?

Er zijn geen duidelijke gegevens beschikbaar uit eerder onderzoek betreffende de dikte en opbouw van het aanwezige bodemarchief. Op de site van de burcht (CAI 1844) is het echter wel duidelijk dat de resten zich zeker 2-3 m onder het huidige looppniveau kunnen bevinden.

Wat is de te volgen strategie tijdens het onderzoek?

Archeologisch onderzoek inpassen binnen rioleringswerken is een zeer moeilijke zaak, omdat er een afweging moet worden gemaakt van de gependeerde middelen (de manuren dat een archeoloog gewoon bij rioleringswerken staat), de veiligheidsrisico's en de uiteindelijke archeologische 'opbrengst'.

De beste werkwijze lijkt er uit te bestaan zich toe te spitsen op de vier zones die op basis van de bureaustudie aangeduid werden met een groter potentieel. Hier kan best op voorhand, onmiddellijk na het wegnemen van de bestaande verhardingen, maar voor alle andere geplande graafwerken, een gefaseerd onderzoek gebeuren zodat eventueel nog aanwezig archeologisch erfgoed op voorhand onderzocht kan worden. De hoofdaannemer zet het tracé van de leiding (en eventuele aanwezige nutsleidingen) uit, waarna deze zone tot op een diepte van 1 m onder het maaiveld onderzocht kan worden. Indien er in de bovenste meter geen muurresten worden aangetroffen, wijst dit op een duidelijke verstoring van de sleuf en lijkt verder archeologisch onderzoek niet meer nuttig. Als in de bovenste meter wel sporen worden aangetroffen, kan een verder onderzoek plaatsvinden nadat de damplanken (vanaf 1 m onder het maaiveld) geplaatst zijn.

Op deze manier wordt het risico sterk verkleind op vertragingen door eventuele archeologische vondsten tijdens de werken, die zelfs met een archeologisch onderzoek op voorhand nooit helemaal uit te sluiten zijn. Indien er tijdens de effectieve werken alsnog archeologische resten worden aangetroffen, moeten deze zo goed als mogelijk geregistreerd worden.

Zones 3 en 4 vallen binnen fase 1 van de werken en zijn dus het meest dringend. Zone 2 valt binnen fase 4 en zone 1 binnen fase 6, helemaal op het einde van de werken.

Wat zijn de aandachtspunten en eventuele bijkomende onderzoeksvragen tijdens de uitvoering van het veldwerk?

Er zijn vier zones waar een grotere kans bestaat op het aantreffen van archeologisch erfgoed. Deze zones zijn op fig. 2.14 aangeduid en details per zone worden getoond in fig. 2.15-2.18. De overige zones zijn eeuwenlang als wegtracé in gebruik geweest en veel archeologische resten worden hier dan ook niet verwacht. Ook dient er rekening te worden gehouden met de reeds uitgevoerde riolering en de bijhorende verstoringen.

Hoofdstuk 1   Werkwijze en opgravingsstrategie

Hoofdstuk 2   Analyse

3.1 Lithostratigrafische en bodemkundige opbouw

3.2 Het sporen- en vondstenbestand

3.2.1 Algemeen

3.2.2 Periode A

3.2.3 Periode B

3.2.4 Vondstmateriaal uit de X-horizont

Hoofdstuk 3   Synthese

4.1 Interpretatie en datering

4.2 Beantwoording onderzoeksvragen

Hoofdstuk 4   Besluit

Bibliografie

Borremans R. 2002: Ontdekking van een oude beekloop in Halle – centrum, in: *Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle. Nieuwe Reeks 24.1*, p. 16-17.

Borremans R., Taelman G. & Devos Y. 2006: Halle, Maandagmarkt – Steenweg. Archeologisch onderzoek 1963, 1970 en 2001, in: *Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle. Nieuwe Reeks 28.2*, p. 4-36.

Clement R. & Franssens M. 1989: 1489: Halle belegerd en overvallen maar niet gevallen, in: *Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle. Nieuwe Reeks 26*, Halle.

De Baurain J. 1776: *Histoire militaire de Flandres, depuis l'année 1690 jusqu'en 1694*, Parijs.

Den Hartog E. 1992: *Romanesque Architecture and Sculpture in the Meuse Valley*, Leeuwaarden-Mechelen.

Desmet R. 1995: *Halle: van domein tot stad*, Halle.

Desmet Z. 2003: VII poorten en 7 pleinen. Wat de Hallenaar moet... en wat de bezoeker wil ... weten over Halle. Deel I: VII poorten, in: *Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle. Nieuwe Reeks 25.2*, p. 1-51.

Desmet Z. 2004: VII poorten en 7 pleinen. Wat de Hallenaar moet... en wat de bezoeker wil ... weten over Halle. Deel II: zeven pleinen, in: *Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle. Nieuwe Reeks 26.1*, p. 1-52.

De Maeyer W., Doperé F. & Van Bellingen S. 2004: *Het archeologisch onderzoek naar de burcht van Halle: een voorlopig verslag*, Brussel-Leuven.

De Waha M. 1991: Bonnes villes, enceintes et pouvoir comtal en Hainaut aux XIVe et XVe siècles, in: *Villes et campagnes au Moyen Âge. Mélanges Georges Despy*, Luik.

Franssens M. 2013: Historische nederzettingsspatronen in Pajottenland en Zennevallei, in: *Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle. Nieuwe Reeks 35.1*, p. 1-21.

Franssens M. 2014: Ontstaan en ontwikkeling van de stad Halle, in: *Eigen Schoon en de Brabander 97*, p. 447-494.

Gysseling M. 1960: *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226)*, Tongeren.

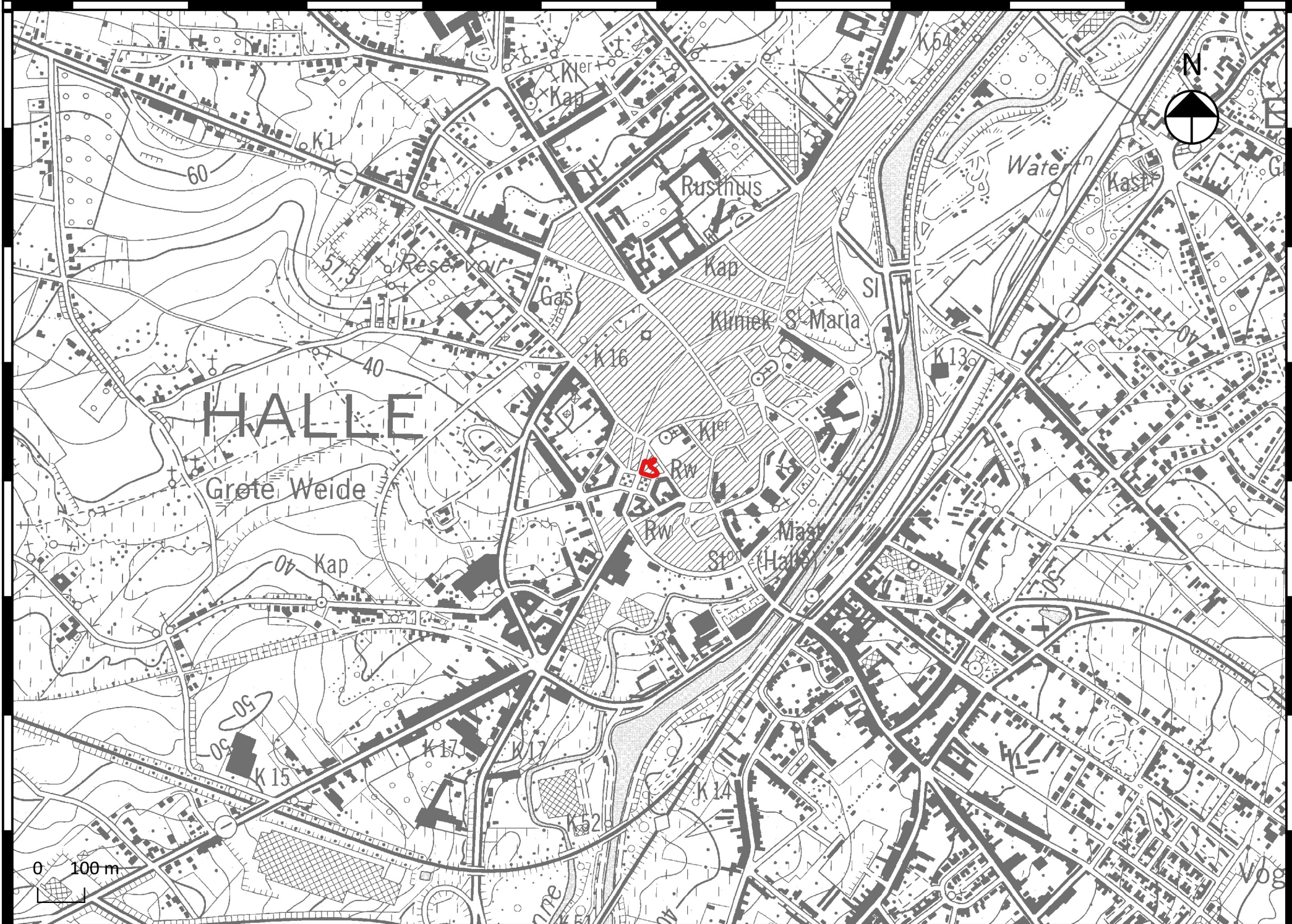
Vannieuwenhuyze B. & Van Herck H. 2014: *Typologie van wegen met erfgoedwaarde inclusief methodologie voor waardering van erfgoedwaarden. Bijlage 7: Studiegebied Halle*, Gent.

Visser J.C. 1965: De waarde van de stedenatlas van Jacob van Deventer voor de topografie van de laat-middeleeuwse stad, in: Aubin H. (ed) 1965: *Beiträge zur Wirtschafts- und Stadtgeschichte. Festschrift für Hektor Ammann*, Wiesbaden, p.116-123.

Bijlagen

159250
159000
158750
158500
158250
158000
157750
157500

0 100 m

139250 139500 139750 140000 140250 140500 140750 141000 141250 141500 141750

